

Informatienota

**betreffende de activiteiten van het moderamen
van de generale synode over de periode
april en mei 2014**

Inhoud

Activiteiten preses, scribe en overige moderamenleden	3
April 2014.....	4
Mei 2014.....	8
Besluiten moderamen, benoemingen.....	12
Bestuurlijke besluiten genomen door moderamen en kleine synode tussen 1 april 2014 en 31 mei 2014.....	13
Toepassing van ord. 3-22-2 (beroepen tot predikant in algemene dienst door de generale synode).....	14
Toepassing van ord. 3-25 (emeritaat)	15
Toepassing van ord. 3-27-2 (verlenging beroepbaarstelling).....	16
Toepassing van ord. 5-5-2 en art. 5 van de Gen. Reg. Preekconsenten (preekconsent voor hen die de opleiding tot predikant hebben gevolgd).....	17
Toepassing van ord. 5-5-2 en art. 6 van de Gen. Reg. Preekconsenten (kerkelijk werker in gemeente).....	19
Toepassing van ord. 5-5-2 en art. 7 van de Gen. Reg. Preekconsenten (kerkelijk werker in een instelling).....	20
Toepassing ord. 13-10 jo. artikel 4 Gen. Reg. Preekconsenten (preekconsent in het kader van de opleiding).....	22
Toepassing ord. 13-17-7 (verlenging bevoegdheid om als proponent naar het ambt van predikant te staan).....	23
Benoeemingen en afvaardigingen.....	24
Bijlagen 25	
Bijlage 1: JOP COACH live (Toespraak).....	26
Bijlage 2: Confessionele Vereniging (Groet).....	27
Bijlage 3: Filantropie, kerk en overheid (Toespraak).....	28
Bijlage 4: De actuele betekenis van Willem Teellinck en de Nadere Reformatie (Toespraak).....	30
Bijlage 5: 'Hoe houden we de kerk in het midden? (Opening).....	35
Bijlage 6: Het heilige gebeurt. De kerkdienst beschouwd (Toespraak).....	38
Bijlage 7: Gods zending en die van ons (toespraak).....	41
Bijlage 8: Rol van Schrift en belijdenis in kerk en wereld (Lezing).....	43

Activiteiten preses, scriba en overige moderamenleden

April 2014

Regiobijeenkomst BVEG.

Op 2 april woonde diaken Pasveer een regiobijeenkomst bij van de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Bergum. In het kader van de herijking en reorganisatie van de Bond is het onderlinge geloofsgesprek centraal gesteld. In de regio wordt met elkaar gesproken over de vraag in hoeverre je bereid bent het geloof van de ander te begrijpen en te respecteren.

Stichting Kerken voor Kerken

Op 2 april waren preses en ouderling-kerkrentmeester Van Bokhoven in het Landelijk Protestants Dienstencentrum aanwezig bij een presentatie voor kerken en christelijke geloofsgemeenschappen in Nederland. Doelstelling van deze nieuw opgerichte stichting is: Kerkgebouwen voor Migrantenkerken.

Toelichting werd gegeven door de voorzitter, mw. Cynthia Ortega (oud-kamerlid ChristenUnie), ds. Rhoïnde Doth (voorzitter SKIN) en ds. Jan Eerbeek (oud-hoofdpredikant ministerie Veiligheid en Justitie).

Werkgemeenschap Westerkwartier

Op 2 april j.l. heeft de preses in Oldekerk een bijeenkomst van de werkgemeenschap Westerkwartier bijgewoond.

JOP-COACH LIVE

Op 3 april heeft ouderling Engelbert een bijeenkomst van JOP-COACH-Live bijgewoond.

Minister Y. Opstelten

Op 4 april heeft de scribe samen met andere leden van het CIO-moderamen, in Den Haag een ontmoeting gehad met minister Y. Opstelten. Aan de orde kwamen onderwerpen als VOG, ANBI en belastingwetgeving.

Interview AT-5

Op 4 april is de scribe door AT5 (regionale t.v. zender uit Amsterdam) geïnterviewd over de vraag in hoeverre wel of geen hulp aan uitgeprocedeerde asielzoekers zou moeten worden gegeven.

JOP COACH Live

Op 4 april werd er in 's-Hertogenbosch een bijeenkomst met workshops gehouden voor hen die het jeugdwerk betrokken zijn, waarbij het ging om de vraag: "WAAROM ben ik actief in het jeugdwerk van de kerk?, Wat drijft mij?, Wat is mijn geloof?, mijn motivatie, mijn passie? Op verzoek deelde okr. B. van Bokhoven bij de opening iets van zijn eigen motivatie voor het jeugdwerk (bijlage 1).

Protestantse gemeente Almere

Op 5 april heeft de scribe een zgn. leidersbijeenkomst bijgewoond. Diverse kerkgenootschappen waren uitgenodigd en het merendeel van de deelnemers was allochtoon.

Melanchtondag

Op 5 april j.l. is de preses aanwezig geweest bij de Melanchtondag op kasteel Hoekelum bij Bennekom. Het thema was: "Diaconie in tijden van crisis en wat is de maatschappelijke rol van de kerk, als de overheid moet bezuinigen?". De zaal discussie heeft plaatsgevonden onder leiding van de preses.

Jubileumconferentie Confessionele Vereniging 1864-2014

Op 9 april hield de Confessionele Vereniging haar 150 jarig jubileum in de Schakel te Nijkerk.

De scribe bracht een groet en felicitatie over (bijlage 2). De preses participeerde, te samen met vertegenwoordigers van de 6 modaliteitenorganisaties, in de forumdiscussie onder leiding van dr. Herbert Wevers. Ook okr B. van Bokhoven was hierbij aanwezig.

Lancering SBF Filantropiepoort

Op woensdag 9 april was de scribe aanwezig bij de lancering van een nieuw initiatief 'Filantropiepoort'. De Samenwerkende Brancheorganisaties Filantropie (SBF) wil met een regelmatig terugkerend debatprogramma in het Haagse perscentrum Nieuwspoor de maatschappelijke rol en betekenis van de filantropie in Nederland onder de aandacht te brengen van o.a. politici, beleidsmakers en major donors (bijlage 3).

Federatie van Diaconiën

Op 10 april heeft diaken Pasveer een vergadering van de Federatie van Diaconieën bijgewoond. O.a. is gemeld de afname van de inkomsten van Kerk in Actie in het eerste kwartaal van 2014.

Afscheid ds. R. Knol

Op 10 april is de preses aanwezig geweest bij het afscheid van ds. R. Knol, justitiepredikant.

De Canon van Zeeland – Willem Teellinck en de Nadere Reformatie

Op 11 april heeft de preses een bijdrage geleverd aan de canon van Zeeland (bijlage 4).

Minisymposium "Hou de kerk in het midden"

Op 11 april heeft de preses geparticipeerd in een gesprek wat onder leiding van dhr. Wim Scholten, directeur van SCEZ, stichting Cultureel Erfgoed Zeeland stond. De aanleiding voor deze bijeenkomst is de aanleg van een 'Liturgietuin' rond de kerk in 's-Heer Hendrikskinderen. Dit initiatief, genomen door Dorpsraad en door hen, de kerkenraad (PG Kloetinge, Geerteskerk) en de gemeente Goes uitgevoerd, is een voorbeeld van verbinding tussen kerk en kerkgebouw en de inwoners van het dorp. De kerk is immers meer dan de plaats van samenkomst van de plaatselijke kerkelijke gemeente. Het is ook het oudste en meest beeldbepalende gebouw in het centrum (bijlage 5).

Boekpresentatie "Raven"

Op 11 april heeft ouderling-kerkrentmeester Van Bokhoven in de Nieuwe Poort in Amsterdam de presentatie bijgewoond van het boek "Raven" van ds. K. v.d. Kamp (secretaris Raad van Kerken).

VKB

Op 12 april vond in Ede de Algemene Vergadering en congres van de VKB plaats. Diaken Pasveer was daarbij aanwezig. Dit jaar stond het thema 'mensen' centraal. Naast inleidingen van ds. R. van der Spoel (theoloog en directeur Open Doors) en dr. R. Erwich (lector Geestelijk leiderschap CHE Ede) waren er diverse interessante workshops.

Paasgroetactie

Op 13 april overhandigde de preses tijdens de Palmpasen-viering de Paasgroeten aan gevangenen in Vught. Jaarlijks organiseert Kerk in Actie de paasgroetenactie waaraan veel plaatselijke gemeenten en kerken aan deelnemen.

Gebod voor de martelaren

Op 14 april hebben de preses en ouderling Engelbert het gebed voor de martelaren bijgewoond. Sinds 2000 organiseert de Sant'Egidio-gemeenschap jaarlijks een oecumenische gedenkingswake voor de martelaren van onze tijd.

Seidermaaltijd Liberaal Joodse Gemeente Amsterdam

Op 16 april heeft de preses deelgenomen aan de seidermaaltijd welke georganiseerd werd door de liberaal Joodse gemeente te Amsterdam.

The Passion

Op 17 april hebben diverse moderamenleden in Groningen de uitvoering van The Passion bijgewoond.

Schepper en Co

Op 22 april was de scriba te gast bij het programma Schepper en Co.

Patriarch Bartholomeus I van Constantinopel

Op 26 april is de scriba aanwezig geweest bij het bezoek van Patriarch Bartolomeus.

Leidse Studenten Ekklesia

Op 27 april heeft de preses, in een oecumenische viering van de Leidse Studenten Ekklesia, avondmaalswijn gedeeld die afkomstig is uit de Cremisanvallei bij Bethlehem en die aangeboden werd door Kairos Palestina Nederland.

Mei 2014

Herdenkingsdienst 4 mei

Op 4 mei heeft ouderling-kerkrentmeester Van der Klooster in Dordrecht een herdenkingsdienst bijgewoond, die gezamenlijk was georganiseerd door de Raad van Kerken in Dordrecht en de burgerlijke gemeente.

4 Mei-herdenking Utrecht

Op 4 mei was ouderling-kerkrentmeester Van Bokhoven namens het moderamen in de Pieterskerk te Utrecht aanwezig bij de Vesper ter gelegenheid van de Nationale dodenherdenking; voorganger was Ds. Netty de Jong-Dorland, predikant Citypastoraat Domkerk. Aansluitend werd deelgenomen aan de Stille Tocht door de binnenstad met kranslegging op het Domplein en het Herdenkingsconcert in de Domkerk.

Bond van Nederlandse Predikanten

Op 8 mei was de preses aanwezig bij de jaarlijkse predikantendag van de Bond van Nederlandse Predikanten.

Ledenvergadering IZB

Op 8 mei was de preses aanwezig bij de ledenvergadering van de IZB.

Afscheid ds. Joh. Bakker

Op 11 mei was diaken Pasveer aanwezig bij het afscheid (emeritaat) van ds. Joh. Bakker in Menaldum (Menaam). Ds. Bakker was synodelid, betrokken bij het RCV, Provinciale Synode SoW, de Provinciale Kerkvergadering van Friesland en is op dit moment preses van de classis Leeuwarden. Iemand die het bovenplaatselijk werk zag als een deel van het "normale" kerkenwerk.

Regionaal College voor de Visitatie Zuid-Holland

Op 15 mei heeft de scribe gesproken in een bijeenkomst van het regionaal college voor de visitatie Zuid-Holland. (Bijlage 6)

GZB

Op 15 mei was diaken Pasveer aanwezig op de Algemene Vergadering van de GZB in Woudenberg. Het kleinschalige karakter van de organisatie heeft een duidelijke invloed op het verbindende effect met de gemeenten. Het "bondgenootschap" is hier voelbaar aanwezig.

CNV

Op 15 mei heeft de scribe een kennismakingsgesprek gehad met de heer Limmen, voorzitter, en dhr. Berg, bestuurder van het CNV.

Bevestigingsdienst ds. N. Dijkstra

Op 23 mei hebben de scribe, beleidsmedewerker Van't Kruis en ouderling Engelbert de bevestigingsdienst van mevr. ds. Nynke Dijkstra bijgewoond. Voorafgaand aan de bevestigingsdienst was er een minisymposium waaraan de scribe een bijdrage heeft geleverd. (bijlage 7).

Afscheid DISK

Op 16 mei waren de preses ds. K. van den Broeke en diaken Pasveer aanwezig bij de afscheidsbijeenkomst van DISK (Arbeidspastoraat) en de werkgroep Arme Kant van Nederland. Het is goed om terug te zien op de waardevolle jaren die zijn geweest maar ook hoe bepaalde

stukken werk (Arme kant – armoede) voor de toekomst deels ondersteund blijven door Kerk in Actie. De preses heeft een afscheidswoord uitgesproken.

Beraadslag voor ambtsdragers in grote steden

Op 17 mei heeft ouderling-kerkrentmeester Van der Klooster in de Jacobikerk in Utrecht de beraadslag voor ambtsdragers in grote steden bezocht. Een v.d. workshops had betrekking op pioniersplekken (Kanaleneiland), waarbij er o.a. op is gewezen dat voorkomen moet worden dat projecten als pioniersplekken weer worden opgeheven bij wisseling van ambtsdragers of bij het teruglopen van financiële middelen.

Lucaskerk Breda

Op 17 mei was de preses aanwezig bij de viering ter gelegenheid van het 20-jarig bestaan van de Lucaskerk. De preses heeft met een inleiding de zaal discussie geopend.

Afscheid ds. J.W. Doff

Op 18 mei vond het afscheid plaats van twee predikanten, ds. J.W. Doff en ds. G. Koelman, van de Rotterdamse wijk Ommoord. Diaken Pasveer was daarbij aanwezig. Ds. Jan Willem Doff was van 1998 tot 2002 preses van de Gereformeerde Kerken in Nederland.

PThU debat

Op 19 mei heeft de preses deelgenomen aan het debat dat door de PThU werd georganiseerd over het thema “God in het publieke domein”

Werkbezoek moderamen Ede en Lunteren

Op 20 mei vond het werkbezoek van het moderamen plaats aan de geestelijke verzorging van het ZH de Gelderse Vallei in Ede en de gemeente in Lunteren.

ICCO ALV

Diaken Pasveer woonde op 20 mei te Maarssen de Algemene Ledenvergadering bij van de ICCO Coöperatie.

Ontmoeting delegaties Tjechische en Hongaarse kerken

Van 21 tot 23 mei hebben de preses en scriba diverse ontmoetingen gehad met delegaties van Tsjechische- en Hongaarse kerken die Nederland bezochten in het kader van een onderlinge uitwisseling met als thema: Kerk zijn in een gesecculariseerde context.

Jaarvergadering Gereformeerde Bond

Op 22 mei heeft ouderling-kerkrentmeester Van der Klooster de jaarvergadering van de Gereformeerde Bond bijgewoond. Hij heeft hier namens het moderamen een groet uitgesproken.

Afscheid Robert Caldert

Op 23 mei is ouderling-kerkrentmeester Van der Klooster in Rotterdam aanwezig geweest bij het afscheid van Robert Caldert, de oprichter van SKIN en diverse andere netwerken.

Symposium Provinciale Raad van Kerken Zuid-Holland

En op 23 mei heeft ouderling-kerkrentmeester Van der Klooster in Den Haag een minisymposium van de Provinciale Raad van Kerken Zuid-Holland bijgewoond, e.e.a. onder voorzitterschap van dr. H. Wevers. Het thema van het symposium stond in het teken van de economie: crisis en kansen.

Boekpresentatie “Vergeten wereld”

Op 23 mei was de scriba aanwezig bij de presentatie van het boek “Vergeten wereld”. Vorig jaar verscheen in Duitsland het boek “Vergessene Welt”, geschreven door Siegfried Zöllner. Hij

beschrijft daarin “de eerste ontmoetingen met de Yali’s in het bergland van Papua” zoals de ondertitel luidt. Van 1960 tot 1973 werkte hij onder hen als zendeling, samen met de Nederlandse zendingsarts Wim Vriend. Wim Vriend heeft het boek vertaald.

Fourth Dutch Annual Lecture in Patristics VU

Op 23 mei heeft de preses de vierde jaarlijkse lezing bijgewoond. Deze lezing wordt georganiseerd door de Faculteit der Godgeleerdheid van de Vrije Universiteit en de Faculteit Katholieke Theologie van de universiteit van Tilburg. Professor K. Polman van de universiteit van Kent te Canterbury heeft een lezing gegeven met als titel “Op zoek naar Augustinus: een interdisciplinair onderzoek naar zijn receptie”.

Evangelisch Lutherse Synode

Op 24 mei heeft oudeling Engelbert de vergadering van de Evangelisch Lutherse Synode bijgewoond.

Bijeenkomst “Delen Wereldwijd”

Op 24 mei heeft de scribe in de Glind de door Kerk in Actie georganiseerde bijeenkomst “Delen Wereldwijd” bijgewoond.

Afscheidsdienst ds. W.G. Sonnenberg

Op 25 mei hebben de scribe, beleidsmedewerker Van’t Kruis en ouderling Engelbert de afscheidsdienst van ds. Wijnand Sonnenberg, visitator generaal, bijgewoond.

GTSV Voetsius Amsterdam

Op 28 mei heeft de scribe een lezing gegeven aan de studenten van GTSV Voetius te Amsterdam (bijlage 8).

Rondetafelgesprek uitvoering kinderpardon

Op 28 mei heeft een hoorzitting (formeel "rondetafelgesprek") plaatsgevonden in de Tweede Kamer waar de vaste commissie voor Veiligheid en Justitie in is gegaan op de recente ontwikkelingen rond het kinderpardon. Namens de Protestantse Kerk heeft de scribe hieraan deelgenomen.

Besluiten moderamen, benoemingen

**Bestuurlijke besluiten genomen door moderamen en kleine synode tussen
1 april 2014 en 31 mei 2014**

Toepassing van ord. 3-22-2 (beroepen tot predikant in algemene dienst door de generale synode)

Ds. T. de Boer te Leusden
t.d.v. het Luthers Theologisch Seminarium te Hongkong

2 april 2014

Toepassing van ord. 3-25 (emeritaat)
Ds. H.J. Stoutjesdijk te Dordrecht

08-04-2014

Toepassing van ord. 3-27-2 (verlenging beroepbaarstelling)

Mw.dr.G.C. de Vries te Barneveld

30-04-2014

Ds. G.E. van der Hout te Lekkerkerk

07-05-2014

Ds.W. Lolkema te Curacao

07-05-2014

Toepassing van ord. 5-5-2 en art. 5 van de Gen. Reg. Preekconsenten (preekconsent voor hen die de opleiding tot predikant hebben gevolgd)

Dhr. G.G. Schakelaar te Wapenveld

08-04-2014

Toepassing van ord. 5-5-2 en art. 6 van de Gen. Reg. Preekconsenten (kerkelijk werker in gemeente)

Mw. drs. J. Doekes te Appingedam	08-04-2014
Mw. B. Heckel te Haarlem	08-04-2014
Dhr. J. Kroon te Barneveld	08-04-2014
Mw. J.W. Ruiterkamp-Klein Lebbink te Bathmen	08-04-2014

Toepassing van ord. 5-5-2 en art. 7 van de Gen. Reg. Preekconsenten (kerkelijk werker in een instelling)

Mw. M. Zoutendijk-Zoutendijk te Vlaardingen

08-04-2014

Toepassing ord. 13-10 jo. artikel 4 Gen. Reg. Preekconsenten (preekconsent in het kader van de opleiding)

Dhr. K.H. Bogerd te Kootwijk	01-04-2014
Mw. M.J. Lok-Maarleveld te Gouda	01-04-2014
Mw. G. Lubbersen te Zwolle	01-04-2014
Dhr. J.H. van Wijk te Zwolle	01-04-2014
Dhr. J.W. Bassie te Groningen	06-05-2014
Dhr. J.W. van den Bosch te Woerden	19-05-2014
Mw. A.H. van der Bunt te Borger	19-05-2014
Mw. W.J. Doornenbal te Kampen	19-05-2014
Mw. M.W. Mazereeuw te Kampen	19-05-2014
Mw. J.R. Hartog-Hoogendam te Wilrijk (België)	19-05-2014
Dhr. M. Jonker te Utrecht	19-05-2014
Mw. M.E. Vroonland te Kampen	19-05-2014
Mw. T.J. Meijer te Haarlem	22-05-2014
Dhr. H.A. Hamburger te Strijen	22-05-2014
Mw. M. Riedijk te Zierikzee	22-05-2014
Mw. E.M. Snaterse te Gouda	27-05-2014

Toepassing ord. 13-17-7 (verlenging bevoegdheid om als proponent naar het ambt van predikant te staan)

mw. E. van Keulen te Utrecht	02-04-2014
mw. M.M.C. Koole te Soest	30-04-2014
mw. J. van der Vlist te Doorn	30-04-2014
mw. C.E. Bakker te Sommelsdijk	07-05-2014
mw. C.W.D. Eikelenboom-den Uijl te Lopikerkapel	07-05-2014

Benoemingen en afvaardigingen

In de verslagperiode heeft het moderamen geen benoemingen verricht.

Bijlagen

Bijlage 1: JOP COACH live (Toespraak)

Door okr. B. van Bokhoven

Geachte aanwezigen, dames en heren,
Ik vind het een voorrecht om vanavond aanwezig te mogen zijn. Het moderamen van de Protestantse Kerk beschouwt het jeugdwerk een top-prioriteit, en daarom hebben we graag de uitnodiging van JOP aanvaard om hierbij te zijn.

Vanavond gaat het niet in de eerste plaats om het HOE van het jeugdwerk, hoe kunnen we dat organisatorisch en uitvoerend zo goed en praktisch mogelijk doen. Hoe belangrijk dat ook is. Het gaat vanavond vooral over het WAAROM: waarom ben ik actief in het Jeugdwerk van de kerk, Wat drijft mij, Wat is mijn geloof, mijn motivatie, mijn passie?

Mij is gevraagd iets te zeggen over wat voor mij belangrijk is voor het jeugdwerk, en daarbij kwam ik op drie aspecten, met de drieslag BOB: Belofte-Opdracht- Bemoediging

Belofte: God is de belovende God. Hij is schepper en Vader. Ieder mens is geschapen naar zijn beeld, als grootvader besef ik dat bij iedere geboorte steeds meer, zo'n wonder, zo bijzonder. Ieder mens, en dus ieder kind is gelijkwaardig, ongeacht gaven en capaciteiten. God belooft dat hij Zijn liefde wil schenken, en ons leven wil leiden. Geweldig om dat ook bij de doop te mogen horen en zien. Geweldig om te mogen weten dat onze kinderen mogen delen in de verzoening en vernieuwing door Jezus Christus.

Opdracht: de Christelijke opvoeding is niet vrijblijvend. God wil mensen/ouders inschakelen in deze dienst. Als ouders blij en dankbaar zijn als er een baby geboren is: Ons kind! Zeker, maar ook : God heeft dit kind gewild, en gaf aan dit kind deze ouders. In de christelijke gemeente mogen we dit breder trekken: samen zijn we verantwoordelijk voor dit/ voor deze kinderen. In de vertellingen mogen we vertellen over God de Vader. Over God die mens werd om dicht bij de mensen te zijn. Jezus werd ook als kind geboren, zodat Hij weet wat het is om kind te zijn. Wat het is om je alleen, buitengesloten, gestigmatiseerd te voelen. Zijn liefde wil ons dragen zoals de goede herder het lammetje op zijn schouder droeg. Heel mooi is dit verwoord in Psalm 78: *Wij hebben het gehoord, wij weten het, onze ouders hebben het ons verteld. Wij willen het onze kinderen niet onthouden, wij zullen aan het komend geslacht vertellen van de roemrijke daden van de HEER, van de wonderen die hij heeft gedaan*".

Bemoediging: Die opdracht is niet bedoeld als slaven werk, dat al zuchtend moet worden verricht. Het is een eervolle taak, zoals een portretschilder het een eervolle erkenning vind als hij/zij de opdracht krijgt om het nieuwe portret van ons koningsechtpaar te maken. Het gesprek met kinderen over God de Vader en Jezus zijn zoon zal ook geloofsversterkend werken op onze relatie met God. In de visienota van de kerk wordt het belang aangegeven van het onderlinge geloofsgesprek binnen de gemeente. Het is mijn ervaring dat het geloofsgesprek met de kinderen helpt om ook zelf dit gesprek met andere gemeenteleden te voeren.

Van harte hoop ik dat u dit ook zo zult ervaren, en ook deze avond daaraan dienstbaar mag zijn. Laten wij ook daarom bidden.

Bijlage 2: Confessionele Vereniging (Groet)

Door de scriba, dr. A.J. Plaisier

Een groetwoord aan de Confessionele Vereniging begint uiteraard met een felicitatie. U bestaat dit jaar 150 jaar en dat is een felicitatie waard. Daarmee bent u met stip de oudste modale organisatie in onze kerk. U bent een royale vereniging, zo royaal dat ik in het interview met ds. Barend Weegink mocht lezen dat ik door u ook tot de confessionelen gerekend te worden, met een hartelijke uitnodiging lid te worden. Nou, dat eerste laat ik me gewoon gezegd worden maar lid zal ik niet worden; trouwens, ik las in een interview met het ND van hedenmorgen met ds. Van Wassenaar dat een echte confessioneel geen lid is van de C.V.

De C.V. is begonnen met een zorg om de kerk. Een zorg dat de een bootje zou zijn dat met alle winden mee zou varen. Dat laatste lijkt leuk, maar uiteindelijk leidt het nergens toe. Trouwens, moet het wel ergens naar toe? Is een kerk niet veeleer een plaats om te schuilen, om het uit te houden, een plaats van heil, en dat heil is niet van gisteren of eergisteren, maar van boven de tijden en dus van alle tijden? Eerder een woonark dan een speedboot die ergens op is gericht. Misschien is dat wel een kenmerk van de C.V., dat ze niet zo doelgericht is, niet zo van de doelen die in 5 of 10 jaar gerealiseerd moet worden, niet zo hijgerig. De oorsprong van de C.V. lag in het voor anker gaan. In 'grounding', van Schrift en Belijdenis.

Niet dat dit betekent, dat alles bij het oude moet blijven. Helemaal niet. Ik denk aan de vereniging van Kerkherstel, waarin vanuit confessionele kring is geijverd voor een kerk die het slome van het kerkbestuur van zich af zou gooien om weer kerk te zijn. De C.V. is vanuit een protest geboren, een verzet, een appel om te reformeren, om te herstellen, te genezen, weer kerk te zijn waarin het gezag van de Heer wordt erkend en tot in de structuur ook doorgang kan vinden, een protest tegen kerkelijke dempers of zelfs obstructies hiertegen.

Dit protest betekende concreet wel een recht vragen voor het historische belijden, een weer terugkomen in de vaargeul van Schrift en Belijden, om nu toch zachtjes afscheid te nemen van de woonark en beweging in het schip te kijken. Je kan ook zeggen, om op een andere beeldspraak over te gaan: de kerk is geen wassen neus die je alle kanten op kan buigen. De kerk heeft een gezicht, een profiel. Ze heeft een mond, die herkenbaar spreekt, een tong waarin de waarheid ingeslepen is. Die tong zegt niet steeds hetzelfde, maar die tong leert spreken door de grammatica van Schrift en Belijden. Dat is de taal van deze tong en deze mond. Dat is toch wel de hartstocht van de C.V. Levende taal van de levende verkondiging, maar wel geslepen door de grammatica van Schrift en Belijdenis.

Misschien dat aan de C.V. wel eens het odium heeft gekleefd dat de tong wel wat zwaar was, en de woorden wat plechtstatig. Dat hij zonder het helemaal te weten, soms wat met een Haags accent sprak. Een tongval die de arbeider toch wat minder sprak. En nu ik toch aan het misschienen ben, misschien dat de tong wel eens wat droog dreigde te worden, wat te objectief, wat te weinig spiritueel. Maar goed, iedereen heeft zijn spraak en de spraak kan evolueren, zoals ook wel gebeurd. Wat krijgen we in de toekomst nog van deze tong te horen?

De C.V. bestaat nu 150 jaar. Intussen zijn er de nodige modaliteiten bij gekomen. Het zijn er behoorlijk wat. Zo zijn er drie modaliteiten die zich allen voor het belijdende karakter van de kerk hard maken. Er zijn zeker verschillen, vooral van cultuur en accent, maar of je daar op den duur drie organisaties voor in de licht kan houden, dat is de vraag, maar goed, dat zal de tijd dan wel leren. Tien jaar dacht ds. Van Wassenaar nog nodig te hebben om met het Gereformeerd Confessioneel Beraad samen te gaan. En twintig met de Bond?

Hoe dit ook zij, als ik de vraag naar de betekenis van de C.V. stel, dan gaat het om het belang van de kerk als belijdende kerk. Een kerk die de Heer belijdt, als Vader, Zoon en Geest. Niet voor

niets heeft de stichting Schrift en Belijden, drie deeltjes op de markt gebracht, waarin op de actualiteit van dit belijden ingegaan wordt. Het is duidelijk dat de C.V. daarmee niet iets aankaart, wat je als van buiten aangeblazen kan beschouwen. De kerk is een belijdende kerk. Ze speelt geen stommetje. De kerk is lichaam van Christus en geen vereniging van religieus geïnteresseerden. De kerk leeft van de Heer en volgt niet de stem van een vreemde. Er wordt gedoopt in de naam van de Vader, de Zoon en de heilige Geest en we voeden ons in geloof met het lichaam en bloed van Christus, en zo geschiedt er verlossing.

Ik denk dat in de huidige praktijk de wijze waarop de C.V. deze thema's aan wil kaarten eerder herinnert aan de ethische theologie van de 19e en begin 20e eeuw dan aan de meer juridische benadering van de voorvaders van de C.V., maar dat komt wellicht omdat de Protestantse Kerk naar haar kerkorde een voluit belijdende kerk is. En verder zal naar ik hoop het Anliegen van Hoedemaker: 'heel de kerk voor heel het volk', mee blijven spelen. Niet in de idee van een soort restauratie van de volkskerk, maar wel doordat met allen gezocht en gebeden zal worden om zo getuige van het evangelie te zijn en te worden, dat de tijdgenoot, die wij liefhebben, zal verstaan dat het echt gaat om goed nieuws. Het evangelie van de levende Heer, die ons vlees en bloed heeft aangenomen, dus ook dat van onze tijdgenoot en van onszelf, onze dood is gestorven en dus ook de dood die wij meedragen en ons meeneemt in zijn opstanding, dat vraagt betrokkenheid van heel de kerk en is gericht op heel het volk.

Voor nu genoeg. Dit is immers nog maar het begin, er is meer te doen vandaag. Als ik een glas zou hebben zou ik het op u allen heffen, maar ik doe dit in de geest en wens u bij alles Gods zegen toe.

Bijlage 3: Filantropie, kerk en overheid (Toespraak)

Door de scriba, dr. A.J. Plaisier

In het mij gegeven kwartier wil ik drie punten kort aanstippen. Alle goeds bestaat uit drie, zo luidt een oud adagium waar ik graag trouw aan wil blijven. Ik zeg eerst iets over filantropie, dan over de kerk en de filantropie en tenslotte over de overheid en de filantropie.

1. De filantropie

Eerst iets over filantropie. Noem het een soort meditatie, die u van een dominee kan verwachten. Als het daarover gaat, dreigen we een gewichtig gezicht te trekken, zien we mensen met de hand over het hart strijken, om uit grote goedheid een duit in het zakje te doen. Of we komen met cijfers aan - 4.7 miljard- en laten zien wat voor een vrijgevig landje we toch zijn. Wij goede gevers. We voelen wel aan dat zulke individuele en collectieve felicitaties toch wat smakeloos zijn. We kunnen dat doorbreken als we beseffen dat vrijgevigheid iets is waar we allemaal in de eerste plaats de ontvangers van zijn. We zijn groot geworden van vrijgevigheid, van aandacht, zorg en ook geld van anderen waardoor we zijn wat we zijn. We zijn zelf eerst een goed doel geweest, we zijn eerst ontvangers voor we gevers zijn. Het leven begint met vrijgevigheid, met wat vrij gegeven is. Dat is de context van ons leven. Leven zelf is de grote verrassing in het universum, leven in al zijn schakeringen en verbanden. Zelfs dit heb ik niet zelf bedacht, maar ik heb het uit een traditie ontvangen. In dit geval de christelijke traditie, die mij heeft geleerd dat er een Gever is, die zelfs Filantroop wordt genoemd, en daarom ben ik er en ... ja, kan ik geven.

Want dat is evenzeer waar. Je ontvangt om te kunnen geven. Er staat een mooie opmerking over werk in de Bijbel. Daar worden mensen aangemoedigd te werken en een inkomen te verwerven om zo wat te hebben om weg te geven. En bekend is het woord dat het zaliger is te geven dan te ontvangen. Dat geven is geen luxe. Er valt ook veel te geven. Niets gaat vanzelf. Er is niet alleen overvloed, er is ook schaarste, tekort, nooddrift. We leven niet in een zelfgenoegzame wereld, waarin ieder en alles zichzelf genoeg is, maar in een wereld die vraagt, die dringend vraagt. We krijgen de idee van de zelfgenoegzaamheid van alle kanten aangeprept en filantropie is dan hooguit een extra goed werk, een footje, maar dat is een verknijpte levensvisie. Filantropie is de essentie van het leven. De branche van de filantropie verbindt de schaarste aan het geven. Het verbindt de roeping van het leven om te geven aan de realiteit van de schaarste. Zo gezien is filantropie of vrijgevigheid zo ongeveer het dragende element van het leven en zijn we dus bezig met een hartzaak van het leven.

2. Filantropie en overheid

Vervolgens iets over filantropie en overheid. Daar zijn we hier onder andere voor bij elkaar. Omdat er in 2011 een convenant is gesloten tussen SBF en overheid. Ik wil daarom in dit verband iets zeggen over het voorstel van de commissie inkomstenbelasting om de giftenaftrek af te schaffen. Ook als dat niet doorgaat, en daar reken ik op, geeft me dit de gelegenheid een punt te maken. De essentie van de overheid is dat ze belasting heft. Jezus heeft ooit gezegd: geef de keizer wat des keizers is en aan God wat van God is. Aan de keizer komt de belasting toe. Als belastingheffing de overheid tot overheid maakt, dan moet de overheid dat voor zichzelf niet te makkelijk willen maken. Dus moet het naar verluid ingewikkelde fenomeen van de giftenaftrek gehandhaafd blijven en moeten er ook schenkingen geen hindernissen worden opgeworpen.

Het alternatief is namelijk dat de overheid zelf alles gaat subsidiëren. Dat moeten we niet hebben. De overheid kruipt nu net wat weg uit de rol van verzorger van wieg tot graf. Ze benadrukt terecht de participatiemaatschappij. De overheid is niet de schepper van het common good maar de bewaker ervan. De overheid is niet de grote handelende partij, zij maakt het mogelijk dat de burger handelt. Ze begunstigt dat. Ze begunstigt de gevende burger, die geeft aan wat hem goeddunkt. Natuurlijk geeft de overheid zelf ook, er zijn collectieve uitgaven, daar hebben we een

rijksbegroting voor, en subsidies blijven, maar de overheid heeft geen monopolie op uitgaven en zij erkent royaal de betekenis van het geefgedrag van de burgers. Zij stimuleert dat. In het licht van wat ik over vrijgevigheid heb gezegd, getuigt het juist van grote klasse dat in het belastingsysteem zelf deze welhaast metafysische betekenis van geven is ingekerfd.

Prima dat de overheid het de belastingbetaler (en zichzelf) gemakkelijker wil maken – het zou al veel helpen wanneer de administratieve lastendruk wat zou afnemen - maar het leven wordt er niet gemakkelijker op wanneer diezelfde overheid de betrokkenheid van de burger op dat wat het eigenbelang overstijgt, ondergraaft. Een overheid die zich in dit opzicht terugtrekt, verarmt de samenleving en dat treft ons allen.

3. **Filantropie en kerk**

Mijn derde opmerking betreft, het zal u niet verbazen, de kerk. Daar ben ik dan ook expliciet voor ingehuurd. In de bijt van de goede doelenorganisaties is de kerk een vreemde eend. De kerk is namelijk niet een goede doelenorganisatie. En toch strijkt ze met een goed gemoed bij gelegenheid in deze bijt neer. Ik noem voor alle duidelijkheid hier even dat de kerk een eigenstandige grootheid is, die niet onder de bevoogding van de overheid valt. Om hier vandaag toch maar een keer het burgerlijk wetboek te citeren:

Kerkgenootschappen, alsmede hun zelfstandige onderdelen en lichamen waarin zij zijn verenigd, bezitten rechtspersoonlijkheid. Zij worden geregeerd door hun eigen statuut, voor zover dit niet in strijd is met de wet. (Burgerlijke wetboek 2:2)

Op grond van het beginsel van scheiding tussen kerk en staat is er geen overheidsbemoeyenis als het gaat om de inrichting van de kerk. En vinden we het ook niet een goede zaak wanneer de kerk zo ongeveer wordt gelijkgeschakeld met de Johan Cruyff-foundation, hoe sympathiek we ook tegenover die instelling staan. Met de belastingdienst zijn afspraken gemaakt als het gaat om transparantie en dergelijke en de bij het CIO aangesloten kerken doen er alles aan deze afspraken waar te maken. Een algemeen keurmerk voor de filantropische sector is dus wat betreft de kerken ongewenst en overbodig.

Even voor uw begrip en om toch nog wat aan statistiek te doen: Uit het 2 jaarlijkse onderzoek Geven in Nederland (editie 2013) blijkt dat Nederland het meeste geeft aan kerk en levensbeschouwing (806 mln Euro). Het overgrote deel hiervan (739 mln) door huishoudens. Geschat is dat circa de helft van het bedrag ten behoeve van kerk en levensbeschouwing voor de kerken zelf bestemd is (personeel en gebouwen); de andere helft komt terecht bij internationale en nationale doelen die door de kerken begunstigd worden.

De primaire bestaansreden van de kerk is verkondiging van het evangelie. Daar is het personeel voor en daar zijn de gebouwen aan dienstbaar. Is dat filantropie? Ja, zou ik zeggen, tenzij je filantropie beperkt tot geld geven aan zogenaamde goede doelen. De verkondiging van het evangelie is de beste dienst die we aan de medemens kunnen geven. We hebben het evangelie om niet gekregen en verkondigen het om niet. We geloven dat een mens ervan opknapt en dat het ook voor de samenleving goed nieuws is. Hoe kan het anders bij een boodschap van liefde tot God en de naaste. Bij die verkondiging hoort de daad. En daarom wordt gegeven. Voor alle mogelijke doelen. Diaconaal. Niet allen gegeven maar ook gedaan. Denk aan schuld-hulp-maatje. Zoveel vrijwilligers zetten zich in voor elkaar en anderen. Vooral in dit doen komen we elkaar tegen, als kerk en filantropie. Daarom schuift het CIO aan bij het SBF en zijn we partners van elkaar. Wat mij betreft blijven we dat. Samen sterk voor de ruimte om te geven. Want wanneer op vrijgevigheid wordt bekibbeld, veroordelen we ons tot armoedigheid en dat is nergens voor nodig.

Bijlage 4: De actuele betekenis van Willem Teellinck en de Nadere Reformatie (Toespraak)

Door de preses, mw.ds. K. van den Broeke

Dat is ook wat. Opeens staat hier een vrouwelijke ambtsdrager in uw midden. Een vrouwelijke predikant. Preses van de synode van de Protestantse Kerk in Nederland. Een aantal van u heeft ongetwijfeld even moeten wennen aan het idee dat u zich onder het gehoor van een vrouwelijke predikant zou gaan begeven. Gelukkig sta ik hier vanavond niet in toga, niet op de kansel. Een lezing, die mag iedereen houden.

Stokosmos wenst te 'staan in de wereld' en kiest met durf voor wegen om het gedachtegoed van de Nadere Reformatie in te brengen in het gesprek.

Ik kan u zeggen: een eerste missie is geslaagd. Anders dan voor velen voor u zijn de auteurs uit de tijd van de Nadere Reformatie voor mij vaak niet de allereersten bij wie ik mijn oor te luister leg om me te scherpen aan hun inzichten. Dat ik dat voor vandaag wel heb moeten doen, kan Stokosmos alvast aan haar scorelijst toevoegen.

Mooi daaraan is vooral dat het me ook werkelijk wat dééd om me wat nader in deze periode uit de kerkgeschiedenis te verdiepen. En ook om te zien hoe Zeeland in dat geheel een bijzondere rol speelt. Volkomen terecht heeft Willem Teellinck een plaats in de Zeeuwse canon.

Overigens moeten we ook voorzichtig zijn met die categoriën.

Er is verschil van inzicht over de vraag of de 'Nadere Reformatie' wel een eigen beweging is en of latere theologen niet verantwoordelijk zijn voor deze typering. Bij de schrijvers die gerekend worden tot deze stroming, komt de uitdrukking hoogstens sporadisch voor. Het is nog maar de vraag of iemand als Teellinck zichzelf zou betitelen als behorend tot de Nadere Reformatie.

Voor zover we de Nadere Reformatie wel als eigen beweging beschouwen, gaat het niet om een geïsoleerde beweging ('made in Zeeland'), maar om een zeer brede Europese vroomheidsbeweging, die in de zeventiende en achttiende eeuw tal van aanhangers had, zowel op het Europese vasteland als in Engeland en Noord-Amerika. Uit de levensloop van Willem Teellinck blijkt dit ook: hij komt bij zijn verblijf in Engeland in aanraking met het Puritanisme, waardoor hij sterk wordt beïnvloed. Via de Puriteinen kwam hij in aanraking met een brede Europese en Noord-Amerikaanse beweging van geloofsvernieuwing.

Overigens is er in Nederland – ook na de Reformatie in kringen van het protestantisme- ook altijd een sterke onderstroom blijven bestaan van de Moderne Devotie. Ook Teellinck wist zich verbonden met die spiritualiteit. Hij werd niet voor niets een gereformeerde Thomas a Kempis genoemd. De 'Nadere Reformatie' heeft dus oude wortels en brede takken.

Het buitenlandse verblijf van Teellinck maakt duidelijk dat we te maken hebben met iemand uit vermogende kringen: Zijn vader moet een zeer gefortuneerd man geweest zijn. Zijn inkomsten uit beleggingen stelden hem in staat om zich de hele week te wijden aan de belangen van stad, gewest en land. Hij was lid van de raad van Zierikzee; schepen van die stad en hij trad enkele jaren op als burgemeester. Als 'gecommitteerde raad' van Zeeland – wij zouden zeggen als lid van gedeputeerde staten - beschikte hij in de Middelburgse abdij over een eigen slaapkamer.

Willem Teellinck stamt dus uit de hoogste kringen van het land. Hij behoorde tot de uitgesproken bestuurlijke aristocratie van die tijd. Op 29 november 1593 werd hij student in Leiden. (Een betere plek om te studeren kun je je niet wensen. En om vanuit de rechtenstudie betrokken te raken op de theologie... ook daarin heeft Teellinck navolgers gehad ;))

Zijn keus viel, hoewel hij wel eens over theologie gedacht had, op rechten. Hij sloot daarmee aan bij het in zijn familie bestaande gebruik dat de jongens rechten studeerden. Die vorming paste uitstekend binnen een regentenfamilie. De rechtenstudie was en is een goede voorbereiding op het vervullen van bestuurlijke taken ten dienste van stad en land.

In 1597 krijgt de tendens van die tijd hem te pakken: hij wordt reizend student. Hij laat Leiden achter zich en trekt zeven jaar lang door Frankrijk, Engeland en Schotland. En eindelijk eindigt zijn zwerftocht in St. Andrews, een stad met een gereformeerde universiteit, even boven Edinburgh. Vanuit St. Andrews reist hij met vrienden door Noord-Engeland naar het zuiden, totdat hij in Banbury komt, een klein plaatsje even boven het huidige Oxford. Daar komt hij voor het eerst van zijn leven intens in aanraking met de hierboven genoemde Puriteinen. Zoals u weet leggen de Puriteinen heel sterk de nadruk op de noodzaak van de godvrezende levenswandel en geven daarvoor ook zeer gedetailleerde richtlijnen.

De vijf of zes maanden die Teellinck in Banbury in de kring van puriteinse piëtisten doorbrengt, hebben zijn hele leven gestempeld en zijn levenswerk bepaald. Zonder deze periode was hij waarschijnlijk nooit predikant geworden.

Om de tijd waarin Teellinck leefde te begrijpen, is het goed te beseffen, dat de Reformatie niet ineens een volk van vrome mensen had opgeleverd. Voor de 'gewone man en vrouw' in de lokale situatie betekende het soms alleen dat de bordjes waren verhangen. Kerkenraadsverslagen laten zien, dat het nogal eens uit de hand liep in het leven van velen: dronkenschap en liederlijk gedrag zijn schering en inslag. Dat alles geldt ook voor Burgh-Haamstede, waar Teellinck vanaf 1606 als predikant staat. De notulen van de classis Schouwen maken melding van kermissen, dronkenschappen, vechtpartijen, messentrekken en zondagsontheiliging. De zoon van Teellinck vertelde na diens overlijden dat 'de ingezetenen van die plaats vóór zijn komst aldaar voor de lichtzinnigsten van het hele eiland werden gehouden. Maar daarna werd vastgesteld dat zij tot de vurigsten en de godzaligsten gingen behoren.'

Teellinck richtte zich op de innerlijke vernieuwing van de gemeenteleden. De Reformatie had in Nederland een kerkelijke structuur opgebouwd met een confessie, formulieren, een liturgie en een omlijnde opvatting en bediening van de sacramenten. En de Nationale Synode van Dordrecht, 1618-1619, had de orthodoxe leer vastgesteld. Maar die rechtzinnigheid kon makkelijk verworden tot een zekere genoegzaamheid. Het ging de Republiek materieel gezien voor de wind. De beweging van Piëtisten en Puriteinen wilden dat er een levenswijze zou ontstaan, die beantwoordde aan de orthodoxe leer.

De piëtistische leefregels uit de zeventiende en achttiende eeuw gaven uitgewerkte recepten voor een vroom, godzalig leven. Er valt uit op te maken dat piëtisten niet aarzelden om in concreto ethische voorschriften te geven, om zo te komen tot een gestructureerd, meditatief en spiritueel bestaan, waarin de oude mens wordt verloochend en de nieuwe mens in een godzalig leven wandelt. Christelijk leven, zo geloofden de piëtisten, is ondenkbaar zonder afzondering, discipline en zelftucht.

Bijzondere aandacht gaat uit naar de gezinsliturgie. Het gezin is een kerk in het klein, waarin de pater familias zijn gezag uitoefent. (Niet alles van Teellinck zou ik zomaar voor mijn rekening willen nemen.) Drie keer per dag hield Teellinck met zijn gezin huisgodsdienst. Elke avond gaf hij rond de geopende Bijbel catechisatie. De zaterdagavond was gewijd aan de voorbereiding op de zondag. Op die dag zaten de Middelburgse armen en minbedeelden aan zijn tafel. Prachtig!

Willem Teellinck publiceert in 1620 een populair volksboek, waarin hij goed duidelijk maakt dat het hem om het concrete leven gaat.

Zaken die hij in dit boek behandelt zijn:

- Het verbreken van de doopbelofte, die elke gedoopte heeft afgelegd
- Dronkenschap als teken van een roekeloze levenshouding
- Mishandeling van de vrouw door de man en de bijbelse omgang met elkaar binnen het huwelijk
- Leven voor het hier en nu en de noodzaak van de bekering
- Verwaarlozing van de kerkgang
- Avondmaalsmijding door trouwe kerkgangers
- Het gebrek aan opwas in de genade bij hen die het bespreken van de preek nalaten
- Matigheid bij maaltijden als kenmerk van het christelijke leven
- De samenhang tussen zaligmakend geloof en christelijk leven.)

Zes jaar later ontwikkelt hij een actieplan voor een voortgaande kerkelijke reformatie.

Teellinck is de man geweest, die zich heeft ingezet voor de puritanisering van het Nederlandse calvinisme in de eerste decennia van de zeventiende eeuw. Het programma tot levensheiliging, dat hij bij de Engelse puriteinen had leren kennen, heeft hij in Nederland vorm gegeven.

Het werd hierboven al even aangestipt: niet alleen is Teellinck deel van een brede, West-Europese en Noord-Amerikaanse beweging, hij staat ook in nauw contact met de onderstroom van de Moderne devotie. In zijn streven naar levensheiliging gebruikt Teellinck onbekommerd katholieke bronnen: devotionele literatuur van figuren als Bernardus van Clairvaux, Thomas a Kempis en Johannes Tauler. Hier doet zich een merkwaardig verschijnsel voor. Terwijl de gereformeerden op confessioneel-theologisch niveau de eigentijdse 'papen' stellig bestrijden, spelen ze op het gebied van de devotionele literatuur leentjebuurt bij hen. Die herbronning verschaft het piëtisme een katholieke allure die op z'n minst de vraag urgent maakt welke verhouding de gereformeerde piëtisten tot de catholica hebben ingenomen.

Wat hen aanspreekt in deze literatuur is de zorgvuldige aandacht voor het leven van de ziel in al haar hoogten en diepten.

Die aandacht voor de ziel verbindt Teellinck echter direct met de consequenties daarvan voor een levenshouding. Juist die aandacht voor de ziel leidt ook tot maatschappelijke bewogenheid. Teellinck voert een pleidooi voor de zending. Het is ook Teellinck die de armen bij zich thuis aan de maaltijd nodigt. Diaconaat en zending zijn kinderen van het Piëtisme.

Het ging Teellinck erom, dat je precies leefde: dat je leven weerspiegeling was van dat wat je geloofde. (Mooi in overeenstemming met de doelstellingen van Stokosmos, zoals ik ze me heb uit laten leggen.)

Nederlandse piëtisten zijn in de zeventiende eeuw actief bij het beschavingsoffensief betrokken geweest, onder meer door het schrijven van reformatieprogramma's en 'zondenregisters', die dan aan de overheden ter hand werden gesteld. Het Amerikaanse puritanisme bracht met Harvard, Princeton en Yale drie toonaangevende universiteiten voort. In Duitsland genoten de pedagogische en sociale inrichtingen van August Hermann Francke faam. En de wortels van de Duitse dierenbescherming gaan terug tot de piëtist Christian Adam Dann.

Er zit dan ook een merkwaardige actualiteit in het streven van Teellinck. De hernieuwde aandacht die we tegenwoordig zien voor levensstijl en levenskunst, laat zien, dat ook hedendaagse mensen de simpele vraag beantwoord willen zien hoe te leven. Hoe kunnen we er voor zorgen dat de mens tot zijn recht komt te midden van de actuele ontwikkelingen? Is er een 'vrije' ruimte te scheppen waar de mens in zijn zoektocht en in zijn relatie met God tot zijn recht kan komen?

Indrukwekkend is ook de manier waarop het gezin bij Teellinck in beeld komt. Het is een ruimte, een plek waar geoefend wordt. Het rechte leven komt je niet zomaar aanwaaien, er moet getraind worden. Waarden zijn er niet vanzelf, maar vragen om inzet. Het leven is te kostbaar om er nonchalant mee om te gaan. We moeten keuzes maken, keer op keer. Dat vraagt om zorgvuldigheid.

Uit alles blijkt, dat de praxis pietatis in deze context haaks staat op consumentisme. Het hoeft allemaal niet exuberant, matigheid is een deugd en aan tafel moet ook ruimte zijn voor de armen.

Ook actueel is dat geloven niet een uit het hoofd geleerd lesje kan zijn, maar dat het om je hart en je ziel vraagt. Geloof moet beaamd worden.

Hier liggen weliswaar de gevaren van ontsporing op de loer. In onze tijd slaan we wel eens iets te ver door naar een belevingscultuur. Maar tegelijkertijd is het een prachtige kritische bevraging van een al te wettisch geloof. Geloof zonder authenticiteit is een leeg geloof.

In onze tijd staan we als kerken voor grote vragen. Behoeftte aan context voor zingeving aan de ene kant. Een kloof tussen wat kerken bieden en wat mensen zoeken aan de andere kant. Hoe spreken we zo over geloof, over dat wat we van God hebben leren verstaan, dat het de harten van mensen raakt en hen laat zien dat het de meest wezenlijke perspectieven opent?

Teellinck sloot in zijn tijd aan bij een beweging van geloofsvernieuwing en gaf daar zelf mee vorm aan. Op hartstochtelijke wijze. Met inzet van heel zijn leven. In Zeeland viel zijn boodschap in vruchtbare aarde.

Wij leven inmiddels ruim 400 jaar na de Nadere Reformatie en vieren over drie jaar 500 jaar Reformatie. Zo'n gedenkmoment kan aanleiding zijn om ons nog eens af te vragen wat mensen destijds bezielde heeft.

In de Reformatie ging het om een terug naar de bron. In de Nadere Reformatie werd de Reformatie zelf op haar doorleefdheid bevraagd.

Ik hoop dat wij, onderweg naar 2017, in Nederland elkaar steeds meer weten te vinden rond de wezenlijke vragen van ons geloof.

Wat is onze enige troost in leven en in sterven?

Wat betekent het afzien van je eigen ego voor je plek in de samenleving?

Wat betekent de erkenning van de zwakheid van ons eigen vlees voor het nadenken over, bijvoorbeeld, strafrecht?

Wat betekent het eigenaarschap van God voor de manier waarop wij mensen tegemoet treden die hun toevlucht in ons midden zoeken?

Teellinck leefde zijn geloof. Voluit. Ik hoop dat wij in onze tijd steeds weer mogelijkheden vinden om het geleefde geloof te verdiepen en met elkaar te delen.

Bijlage 5: ‘Hoe houden we de kerk in het midden? (Opening)

Door de preses, mw.ds. K. van den Broeke

Eigenlijk wil elk Nederlands dorp liefst een mooie kerk in haar midden. Dat is op zijn minst waar we vanuit de kerk vanuit moeten gaan. Het is ook een geluid dat je van veel dorpingen in ons land hoort. Net als een school en een winkel overigens. En als je dat zegt, hoor je onmiddellijk hoeveel vragen er op dit moment zijn rond de mogelijkheden die dorpen hebben.

We leven in een tijd waarin mensen mobiel zijn. We leven in een tijd waarin financiële haalbaarheid een toetssteen is die al heel snel aan wensdromen wordt gekoppeld. We leven in een tijd waarin mensen in veel verschillende verbanden leven, waarbij ‘het eigen dorp’, slechts één van die verbanden is.

Als we spreken over de vraag ‘Hoe houden we de kerk in het midden?’ zijn er verschillende aspecten waarop we kunnen letten.

We kennen ‘de kerk’ als gebouw en we kennen ‘de kerk’ als een gemeenschap van mensen voor wie de roepstem van God een bepalende factor in hun leven is. Gelukkig gaan die twee heel vaak samen.

Wanneer we kijken naar ‘de kerk als gemeenschap’, dan geldt voor veel mensen die daarbij betrokken zijn, dat zij (wanneer ze in een dorp worden – in steden is de situatie weer anders) ook die liefst in hun eigen dorp, dichtbij, hebben. Tegelijkertijd: op dat punt moeten we nuchter zijn. Als de onderhoudsvragen te veel gaan vergen van een gemeenschap, dan kan het beter zijn om iets te veranderen. Een gemeenschap vormen met mensen die ook uit andere dorpen afkomstig zijn kan zo zijn eigen inspirerende kanten hebben. Het hóeft niet altijd verlies te betekenen als één gebouw sluit. Dat kan uiteindelijk ook juist tot meer levendigheid leiden.

Wanneer we kijken naar ‘de kerk als gebouw’, dan merken we dat zo’n gebouw vaak bij veel meer mensen emoties oproept dan alleen bij de betrokken kerkgangers. Zeker wanneer het gaat om oude kerken, dan blijken omwonenden daar vaak een waarde aan toe te kennen die ze tot voor kort nauwelijks tot expressie konden brengen.

Vanuit de kerk bezien is het altijd een spannende vraag wat die emoties precies betekenen. Sóns is het zo dat daarin iets naar voren komt wat raakt aan datgene waar het de ‘kerk als gemeenschap’ ook om begonnen is. Dan kan het gaan om sociale bewogenheid. Om een besef dat ieder mens telt. Om een mogelijkheid tot verstillig. Om schoonheid. Om het besef dat er meer is tussen hemel en aarde dan onze platte maakbaarheidsdromen.

Waar dát gebeurt, - dat de emoties die níet-kerkgangers bij een gebouw hebben raken aan dat waar het de wél-kerkgangers in ‘de kerk als gemeenschap’ om begonnen is -, liggen unieke kansen om voor elkaar en voor het dorp als geheel iets te betekenen.

We zien op veel plaatsen initiatieven. Kerkdeuren gaan meer dan voorheen openen en kerken worden gebruikt als mooie locatie om ook heel anderssoortige bijeenkomsten te houden. Kerkgebouwen worden multifunctioneler. Op plaatsen waar geen sprake is van een monumentaal gebouw wordt soms nieuwgebouwd en dan zó gebouwd dat verscheidene voorzieningen in één gebouw passen en elkaar versterken.

Vandaag zien we een mooi voorbeeld van hoe er rond een dorpsgezichtbepalend gebouw iets gedaan kan worden waarin kerk en dorp elkaar versterken.

Een tuin, ingericht met Bijbelse planten. En ook nog zo ingericht dat het zo zou kúnnen lopen dat de kleuren van de tuin in hun bloeitijden aansluiten op de kleuren van het kerkelijk jaar.

Dat laatste lijkt mij heel spannend.

Maar het zou toch wat zijn als precies met Pinksteren de tuin één dag prachtig rood zou zijn. Dat er op Goede Vrijdag een zwarte tulp zou bloeien. Dat op Stille Zaterdag al het paars zou verwaaien en dat met Pasen het wit van de opstanding plotseling daar zou zijn.

Ik heb weinig verstand van tuinieren. Ik vermoed zomaar dat ik hier de invloed van menselijke wensdromen op de eigen kracht van de natuur schromelijk overvraag.

Maar mooi is het wel. Zo'n tuin hier, middenin het dorp. Een tuin die voor kerkgangers aansluit bij wat zij in de liturgie beleven en die daar ook een extra inspiratiebron voor levert.

Een tuin die didactische mogelijkheden biedt, voor alle kinderen in het dorp.

Een tuin die dit dorp nóg een beetje mooier maakt, voor ieder die er maar van wil genieten.

Een tuin die uitnodigt om de contacten tussen kerk en dorp voor iedereen op een open manier mogelijk maakt.

Dit dorp. Marten Wiersma schreef me al een hele tijd geleden hoe Kousemaker dit dorp ooit typeerde als een dorp waar 'beheerst wordt liefgehad en met mate wordt gezondigd'. Alleen al dat je dát met elkaar deelt, dat werkt toch verenigend en dat past toch prachtig in een Bijbelse tuin. Wat zouden daar een mooie Bijbelse verhalen bij te vinden zijn. Van uitschieters naar de ene en uitschieters naar de andere kant, die overal voorkomen. Verhalen die uitnodigen om met elkaar in gesprek te gaan over hoe het leven geleefd wordt. Verhalen die op die manier zoveel bij kunnen dragen aan onderlinge saamhorigheid, aan wederzijds begrip, aan werkelijke verbondenheid tussen mensen die elkaar als dorpsgemeenschap gegeven zijn.

Ik feliciteer 's-Heer Hendrikskinderen van harte met dit mooie initiatief, waarin dorpsraad en kerk elkaar gevonden en versterkt hebben. Ik hoop dat deze tuin voor velen een vindplaats van inspiratie zal blijken.

Zij is in elk geval een mooie onderstreping van hoe het in Nederland mogelijk is om de kerk in het midden te houden en als dorp te genieten van die kerk in je midden.

Bijlage 6: Het heilige gebeurt. De kerkdienst beschouwd (Toespraak)

door de scriba, dr. A.J. Plaisier

Ik ben gevraagd het thema 'het heilige gebeurt' wat dichterbij te brengen. Dit mede om het gesprek hierover in de gemeenten te stimuleren. Ik maak negen opmerkingen.

1. Er gebeurt niets

In de eerste plaats: het heilige gebeurt heeft het dubbelzinnige van een uitspraak waar je een uitroepteken achter kan zetten, maar ook een vraagteken. Gebeurt het heilige? Is het niet de crisis van onze kerk dat er niets gebeurt? Dat het gevoel is: er gebeurt niets. Een kerkdienst is helemaal geen gebeuren. En omdat het geen gebeuren is, omdat er niets gebeurt, brokkelt het kerkbezoek af, verliest de kerkdienst aan ziel en daarom aan betekenis. Waarom gebeurt er niets? Dat is dan een spannende vraag. Een gebeuren is iets dat door je heengaat. Iets is een gebeuren wanneer voelbaar en verstaanbaar is: hier gaat het om. Dit is niet een dingetje tussendoor, niet een liturgie die wordt afgedraaid, niet een verplicht nummer dat wordt opgevoerd, maar iets van *to be or not to be*. Een gebeuren wil zeggen: er gebeurt wat met mij. Met ons. We ondergaan iets. We gaan ergens doorheen. We komen anders de kerk uit dan dat we er in zijn gegaan. We zijn tot aanvaarding gekomen, verzoening, we hebben vreugde gevonden, we zijn geraakt, aangeraakt, verdiept, verinnerlijkt, en noem maar op. Dat is 'gebeuren', maar het kan ook niet gebeuren. Hoe komt dat dan? Dat is de vraag. Een vraag die eerlijk op tafel moet komen. Want van een eredienst waar het heilige niet gebeurt, zal gelden: de gebeden klinken nog, de gebaren worden nog gemaakt, maar de geest is geweken.

2. Er gebeurt van alles maar niet het heilige.

Een variant van het eerste is het tweede: er gebeurt van alles, maar het is niet het heilige. Dit kan slaan op het fenomeen dat door sommigen opleuken is genoemd. Een eredienst is geen gesloten systeem, er is openheid. Voor kinderen, voor muziek, voor gemeenteleden, voor mededelingen, enzovoorts. Daar is niets op tegen. En toch kan dat het gevoel geven dat het ene nodige ontbreekt. Dat de dienst een Martha-karakter krijgt: er wordt van alles aangedragen, maar stil worden, als Maria, zitten aan de voeten van Jezus, ervaring van het heilige, is afwezig. Die ervaring kan er natuurlijk ook zijn bij een traditionele en gesloten vorm, ook daarin kan van alles gebeuren, zoals verwacht en verplicht, maar het heilige gebeurt er niet. Of bij een dienst, waarin met een monotone gang die traag door oneindig laagland stroomt, de geest is ingeslapen of uitgekookt.

3. Het heilige gebeurt wel

Met deze inzet wil ik overigens geen voedsel geven aan negativisme. Het heilige gebeurt. Vaak. Wel. Zo heb ik het zelf meegemaakt. In een heilige, apart gestelde ruimte. In een heilige, apart gestelde tijd. In een eredienst. Ik ben ervan overtuigd dat juist daar zo vaak wel wat gebeurt, iets wat nergens ander gebeurt. Wat zou het een ramp zijn wanneer die plaatsen en die tijd zou verdwijnen. Wanneer het leven helemaal profaniseert. Als de liturgie wegvalt, als de gemeente niet meer samenkomt om te zingen en te bidden en te luisteren naar het Woord van God en het brood te breken, dan trekt zich naar de randen, het verstopt zich in huizen, het gaat ondergronds. Gelukkig is het zo ver niet en laten we hopen en bidden dat het zo ver niet komt. Hoewel zo vaak niet waargenomen, hoewel zo vaak geringschattend weggeschoven, is de eredienst een plaats waar het heilige wél gebeurt en waar een heiligende kracht van uitgaat, op levens en op een samenleving. Wat ook maar een gewoonte lijkt te zijn van een paar achtergeblevene, en ook nog oud, is heilige handeling. Waar een gemeente nog optrekt en jong en oud toestroomt naar een kerkgebouw gebeurt het heilige. Er is nog zoveel beleving ook van het heilige en het is goed daar naar te vragen en dat op te merken.

4. Dichter bij het heilige

Maar wat is dat dan, het heilige? Misschien is het wel een onvertaalbaar woord. Dat ontslaat mij niet van de plicht er woorden voor te vinden, om dichterbij te komen. De term het heilige gebeurt komt van een gedicht van Gerrit Achterberg. Dat gaat zo:

Het heilige gebeurt. Ik heb geraakt
grenzen van God en mens en dier.
Voorhangsel scheurt. Het heilige is hier
Het heilige der heiligen ontwaakt.

Het heilige heeft te maken met 'ik ben geraakt'. Met grenzen van God en mens en dier: met een God die over de grenzen gaat en niet langer een in zichzelf gesloten of verre God is. En ikzelf die over een grens gaat, en niet langer in mijn eigen wereldje verstoft. Voorhangsel scheurt. De kerk wordt heilige der heiligen. Ik sta voor God. In nederigheid. In ontzag. Het voorhangsel scheurt: het beeld word helder. Ik krijg zicht op mijzelf, op God, op de wereld, op mens en dier. Heilig, dat heeft te maken met concentratie, met stilte. Met de tijd die verdicht. Het heeft te maken met verheffing, mijn ziel verheft zich, ik zing mij van zorgen vrij. Het raakt aan de ervaring van verruiming. Het is verwant met inkeer, met eerlijkheid. Het is de ervaring van een heilige gemeenschap, van opgenomen worden in de kring van broeders en zusters. Het heilige heeft met God te maken. Gij zijt losgehaakt van het papier, dat u gebonden hield', en wordt Geest en waarheid.

5. Steen en hout

Het heilige gebeurt. Ergens. De impact van het gebouw op de ervaring van het heilige is misschien nog nooit genoegzaam beschreven, maar dat die impact er is, weten we. De Engelse dichter Herbert wist het:

Waarom elk part
van mijn harde hart
past in dit raam
tot lof van uw naam,
zodat als ik mijn tong zou bedwingen
de stenen uw lof blijven zingen

Het kerkgebouw hoeft niet mooi te zijn om toch verhulling en onthulling van het heilige te zijn. Ze zijn er nog, de gebouwen, die spreken door de ruimte, door de geur. Gebouwen waar voelbaar is dat er veel gebeden is. De afbraak van een godshuis kan een aanval van verdriet opleveren, en zelfs de genadeslag zijn. Een gebouw hoeft niet mooi te zijn, maar het kan wel te lelijk zijn, te veel een zaaltje. Ik weet het, de Geest is sterker dan de materie en overleeft zelfs zoldertjes en mufte kerkgebouwen, maar we zijn er niet toe geroepen de Geest op de proef te stellen. Hoe dit ook zij, ik geloof dat het verlies van gebouwen verlies aan heiligheid kan geven en omgekeerd: dat het kerkgebouw er is om de ervaring van het heilige te dienen.

6. Inhoud

Om nu niet de verdenking op me te laten te knielen voor hout en steen, wil ik iets over de inhoud zeggen. Het heilige gebeurt doet misschien denken aan 'God gebeurt'. Ik wil niet redetwisten over de theologische bruikbaarheid van deze uitdrukking, maar wel is het heilige gebeurt verbonden met God. God is de heilige. 'God is tegenwoordig, God is in ons midden, laat ons diep in 't stof aanbidden'. Een eredienst hangt uiteindelijk aan God. We komen 'voor Gods aangezicht'. Dat is het hachelijke ervan, want God valt niet te commanderen en we kunnen Hem ook missen. Dat is uiteindelijk de diepste crisis van de kerk en de kerkdienst, dat God afwezig is, dat een eredienst een vergadering is, misschien van gelovigen, of van half gelovigen, of niet meer gelovigen, een religieuze bijeenkomst, maar waar is God? Hij kan te gemeenzaam zijn, een God in zakformaat, *zij zeggen God en maken rook*. De ramen beslaan, de godsdienst hangt aan de

hanenbalken, een God die op afroep beschikbaar is, die natuurlijk bij ons is, die wij oproepen middels de mantra's van onze traditie. Is dat nog de Levende God? Het gaat om inhoud en God is de inhoud en geeft de inhoud. Hoe verhoudt zich dat wanneer de eredienst in moralistisch vaarwater terecht komt? In wat we moeten doen? Hoe verhoudt zich dat wanneer God verzwegen wordt en het alleen nog maar gaat over een wereldbeschouwing, van welke aard dan ook? Het gaat om de inhoud, van het heilige dat ons raakt, als het voorhang scheurt, als verzoening geschiedt, als Christus wordt gedeeld, als wij met hem sterven en opstaan, maar als Christus verzwegen wordt, dan blijven wij met de brokken brood zitten en is het niet meer brood van de eeuwigheid. Het gaat om de inhoud, om de heilige Geest, die heiligt, die een vuur en een vlam is die loutert, maar als de Geest wordt verzwegen en we het alleen maar moeten doen met wat onze geest, onze groepsgeest voort weet te brengen, dan verdwijnt de heiligheid. En daarom is de vraag naar het heilige dat gebeurt een vraag naar God en zijn heil en het gebeuren daarvan. Hier zal het over moeten gaan of het gaat nergens over.

7. Vorm

En toch, inhoud is er nooit zonder vorm. De vorm van een kerkgebouw. Maar ook de vorm van de eredienst. Het heilige valt niet te organiseren maar wel in te wachten. Daar helpen goede vormen aan mee. Hoe is de opbouw van een eredienst? Hoe is de voorbereiding georganiseerd? Zit er een verband in een eredienst? Wordt ergens naar toegewerkt? Staat de voorgang van de liturgische orde nog in verband met de structuur van de ontmoeting tussen God en mens, of doen we gewoon een aantal dingen achter elkaar? Is er een brandpunt of zijn er brandpunten? Iets heel anders: hoe zit het met het lichaam? Waarom knielen wij niet in protestantse diensten? Waarom heffen we de handen niet ten hemel? Of doen we dat bewust? Waar zit de stilte? Weer iets anders: wat is de vorm van de viering van het heilige Avondmaal. Ook die vorm doet er toe als het gaat om het gebeuren van het heilige.

8. De elementen

Een eredienst is opgebouwd uit elementen. Ik kan daar onmogelijk allemaal op ingaan. Ze horen natuurlijk in een liturgische orde maar kunnen ook zelf drager zijn van het heilige. Ik noem drie van deze elementen. In de eerste plaats de muziek en het lied. Muziek bracht ooit de profeten in trance en dan begonnen ze te profeteren en raakten ze aan het heilige. Muziek is een werking zonder woorden, die diep beïnvloedt. Belangrijker nog is het lied. Natuurlijk is er een liedboek dat altijd door ontwikkelt. Een kerkdienst is echter niet voor zangles. Het is de plaats om het lied te hervinden. Het is bij uitstek het moment waarop heiligheid geschiedt. Ik denk dat de grootste trefkans bij de evergreen zit, bij het lied dat wij echt mee kunnen zingen. Zij zijn evergreen omdat ze juist aan het heilige gebeurt dienstbaar zijn geweest. In de tweede plaats het gebed. Gebeden mogen wel weer eens getest worden of ze echt dienstbaar willen zijn aan de ontmoeting met God. Het zijn te veel en te vaak declamaties, mooie liturgische formules of complete en correcte voorbeden, maar niet de taal van het hart. Of van de weersomstuit zijn het vrijplaatsen van 'Heer voor en Heer na', maar dat maakt het er niet beter op, en kan zelfs verstoring werken op het besef van heiligheid, bidden wordt babbelen. In de derde plaats het heilige avondmaal. Dat noemen we 'heilig'. Zoals we ook spreken over de heilige Doop. En trouwens ook over de heilige Schrift. Dat geeft iets aan. Dit zijn de drie dragers van heiligheid. Hoe zit het met de beleving van het avondmaal? Die wordt niet bereikt door kunstmatig een sfeer van heiligheid te organiseren. Wel door met toewijding, in een sfeer van gebed, in geloof dat de Heer zelf onder ons is en dat Hij het brood met ons breekt, in de kring te staan of aan de tafel te gaan.

9. Enkeling en gemeenschap

Ten slotte nog iets over enkeling en gemeenschap. Het heilige gebeurt en we geloven dat dit in bijzondere mate in een kerkdienst het geval is, dat een kerkdienst in dat teken staat of dient te staan. Een kerkdienst is geen individueel gebeuren. Het is een collectief gebeuren. Ik geloof in een heilige, katholieke en apostolische kerk. Een heilige kerk, omdat er een gemeenschap van de heiligen is. Bij dat woord 'heiligen' stuiten we al snel, maar we zijn geen publiek. Een kerkdienst is iets voor een afgezonderde tijd en plaats maar we zijn zelf ook afgezonderd, verkoren, en zo

zien we elkaar en spreken elkaar aan. We oefenen ons als heiligen, in heiligheid. Ik vermoed dat we heiligheid nog wel kunnen plaatsen in een gebouw of gebruik maar als het op mensen slaat, kunnen we er niet veel meer mee. Dan worden we los publiek, dat zich laat bedienen, en wordt de kerk service-instituut. Hoe beleven we de gemeenschap? Is het die van broeders en zusters, geroepen en geheiligd door de Heer? En speelt dat op een of andere manier door in de eredienst? Dat is een spannende vraag.

Ik ga u geen handvatten geven hoe het gesprek hierover te organiseren en te voeren in de gemeenten. Daar zijn anderen voor, die dat veel beter kunnen en die u daar graag bij helpen, zo u de weg zelf al niet kent. Ik hoop dat de overwegingen u wat dichterbij het thema hebben gebracht en dank u voor uw aandacht.

Bijlage 7: Gods zending en die van ons (toespraak)

door de scriba, dr. A.J. Plaisier

Wat min of meer losse opmerkingen, die passen bij wat eerder een causerie dan een lezing moet zijn, en wat als een kruising tussen dogmatiek en missiologie is bedoeld.

1. *Wij zitten in het zendingsgebied van God. De vraag is natuurlijk of we dit prettig vinden.* Prettig dat de wereld die wij bewonen, de aarde der mensen, missieterrein is van God. Laten we eerlijk zijn: er zit iets in ons dat dit niet prettig vindt. Dat er een God is in de hemel is nog tot daaraan toe, als er een hemel is, dan is dat het geëigende terrein van God. Dat er op aarde wat aan God wordt gedaan, bij voorkeur achter de voordeur, dat is ook nog acceptabel. Tenslotte doen wij dat en is dat onze religie. En als het achter de voordeur blijft, wordt de publieke ruimte er niet door ingenomen.

Dat deze wereld zendingsgebied is van God, dat Hij een missie heeft in deze wereld, dat is een moeilijk te verteren gedachte. Dat is niet van vandaag of gisteren, dat heeft er altijd diep ingezeten. Een gelijkenis van Jezus over een pachter en een wijngaard maakt dat duidelijk. Als God zich meldt door een afvaardiging, dan moet die het ontgelden. Het is met profeten en apostelen dan ook slecht afgelopen.

Hoe meer God in zo'n afgevaardigde meekomt, hoe scherper de afwijzing. Het toppunt is wel bereikt in Jezus. Dat zijn missie ongewenst is, blijkt wel uit het feit dat hij aan een kruis is geslagen. Wanneer we over zending en *missio Dei* nadenken, moet dat wel worden bedacht. Ook in de kerk trouwens. Dostojewski heeft het verhaal overgeleverd van de *Grootinquisiteur*. Hij accepteerde het niet dat Jezus weer terugkwam en hem kwam storen in zijn werk, het werk van Kerk & Co. Een God met een missie is een storende gedachte en tegen de realiteit wordt verzet aangetekend. Denkend aan dat verhaal van Dostojewski kun je jezelf afvragen of juist de kerk en de religie niet de plaats bij uitstek is waarin verzet tegen de *missio Dei* wordt aangetekend. Tegen dat verzet helpt alleen Geest en bekering en die is dus hard nodig.

2. De wereld als zendingsterrein is dus niet de meest acceptabele gedachte, ook niet nadat in de missiologie de *missio Dei* op de kaart is gezet. Dat heeft niet alleen te maken met een soort irritatie, maar ook met het eenvoudige feit *dat die zending overbodig lijkt te zijn*. In de cultuur van de moderniteit is er niet zozeer verzet tegen God. Veeleer is Hij overbodig geworden. We doen het zelf wel. En we kunnen het ook. We zijn er toch redelijk in geslaagd de boel over te nemen. We zijn toch al lang uit het stadium van afhankelijkheid en kinderlijkheid gekropen. Het is niet eenvoudig, maar het moet toch te doen zijn om het wereldproject tot een goed einde te brengen. Al bestaan er wel behoorlijke verschillen over middelen en doelen. We hebben een paar ideologieën achter de rug die onderling nogal verschillen en van sommige van die ideologieën hebben we onze bekomst wel. Ze hebben de halve wereld in brand gezet. Maar goed, armoede moet de wereld uit te helpen zijn. Iedereen een auto. Iedereen een I-pad. Geluk voor iedereen. Over middelen niet te klagen. De technologische revoluties liegen er niet om. Eenvoudig is het niet en er zijn wel heel veel onverwachte weerstanden, misschien was de droom van de Verlichting wat naïef, maar ook via omwegen moet het toch lukken. En dus spreken we over missie. En over *missionstatements*. Elk bedrijf heeft er een en zelfs elke padvindingsclub. Wat daar achter ligt is de idee dat we moeten verbeteren, vooruit moeten gaan, doelen stellen en halen. Het is al beter maar het moet nog veel beter, meer groei, meer omzet, meer output. Dit wordt wel de seculiere vertaling van het christelijk geloof genoemd. Het zit in onze botten. Het zit in de lucht die we inademen.
3. En tegelijk vraag ik me soms af of we er echt in geloven. De ene technologische revolutie volgt op de andere en we staan er verbaasd over wat er al niet is gepresteerd. En tegelijkertijd is er de wanhoop. Of het wel goed komt. Of we niet in een kooi zitten. Of we

de boel niet aan het slopen zijn. Of we niet op een ramp afkoersen. Steeds weer staan er spoken op, die de droom van de gestage vooruitgang en geluk en vrijheid en blijheid voor allen fruisen. We hebben onze idealen die tegelijk targets zijn, maar dat blijken maar al te vaak idolen te zijn, die ons niet bevrijden maar tot slaven maken. We leven met ongekende mogelijkheden maar uit het hart lijkt wel een moeras waar verstikkende dampen uit opstijgen. Komt het wel goed met onze missie? Gaan we niet stuk aan onze missonstatements? What the hell, moeten we met al die cijfers en getallen en SWOT-analyses.

4. Genoeg hierover. Wel nog één opmerking. Wat opvalt, is hoe met al die missies en missionstatement er een soort verplattung optreedt en misschien zit ons vooral dat wel dwars of ruiken we onraad. Zo hoorde ik onlangs dat het doel van de universiteit vooral het bedrijfsleven moet dienen. En het bedrijfsleven staat in het teken van 'langer willen leven' en 'economische groei'. Ooit was het doel van de mens om God te zien en daarom was de theologie de koningin van de wetenschap aan de universiteit. Hoe ver zijn we dan gevorderd met onze missie? Is dit nu wat overblijft van het ideaal van de Verlichting? De laatste mens die Nietzsche aan zag komen, die rond hipt en kirt, lijkt er inderdaad aan te komen. Ware het niet dat de mens niet bij brood alleen leeft en hunkert naar iets anders, naar iemand anders, want hij is mens, beeldrager Gods, onvervreemdbaar.
5. Gelukkig is het maar een boze droom dat God niets met deze wereld te maken heeft en dat Hij deze aarde niet tot zijn missiegebied heeft. Juist als God wordt verdrongen en vergeten, werkt Hij onderhuids door. Hij is niet de God van machtswoorden en machtsmiddelen, maar de God die onhoorbaar de wissels verzet, wel diep verborgen is, tot de diepte van de hel, maar die juist daar verlossing teweeg brengt. God denkt aan het werk van zijn handen, en komt ons op een wonderlijke wijze te hulp. Het masterplan van God is een Man van Nazareth en zijn missie. Een missie die opflitste aan een meer, zich verdiepte in de straten van een stad en voor het oog eindigde aan een kruis. De kracht van het stille kruis toonde zich op Pasen en werd tot de macht verheven me Hemelvaart en Pinksteren.

Wij snappen nooit helemaal hoe dat nu werkt. God werkt dan ook meestal als wij slapen. Zoals Adam zijn vrouw kreeg toen hij sliep, en de vrouw dus ook niet het project van de man is maar gave. Zoals de wereld sliep toen Jezus in het graf lag, in slaap was gevallen, want de oogleden zijn zwaar, de geest was wel gewillig en wilde ook van alles, maar het vlees was zwak, is zwak, en zo liggen we in coma. En God heeft zich in het graf van onze coma gelegd, om daaruit op te staan, ons allen lang te voren. Wil je er iets van snappen, van de missie, van de echte missie die dan ook missio Dei is, dan wordt je uitgenodigd om in te pluggen daarop.

6. Deze wereld is missiegebied van God is, en dat is maar goed ook. Niet alleen omdat we anders aan de wanhoop prijs gegeven zouden zijn, maar ook omdat God verstand heeft van de wereld en de mensen. Die targets van ons zijn maar miezerig. God doet er echt iets aan. Het gaat dieper en het reikt hoger. Het raakt het hart. Het verwijdt onze ziel. Het verruimt onze blik. Het geeft ons gezichten waar mensen in kunnen wonen. Het stoomt ons bovendien klaar voor de eeuwigheid. En het is gericht op de komst van het koninkrijk van God, waarin de leeuw bij het lam zal verkeren en het kind zal spelen bij het hol van een adder. Waarin recht zal worden gedaan aan alles wat krom is zal worden rechtgemaakt. De mens gaat de mens oneindig te boven, dat verzinnen we niet maar krijgen we wel te horen en krijgen we wel te verwerken.
7. En nu dus iets over onze missie en die van de kerk. Die missie is een meewerken met God. Dat meewerken zal dus wel twee kenmerken hebben. In de eerste plaats zal het zich niet kunnen onttrekken aan de wet van kruis en opstanding. Dat is nu eenmaal het patroon. Sterven en opstaan. Dat valt niet mee. Ik had het al over de legende van de

grootinquisiteur. Misschien leren we het sterven nu weer, nu we vele veren moeten laten. Misschien zijn we wel te werelds geworden, te cultureel vast in het zadel, teveel een religieus instituut en worden we daar nu van beroofd. Als we eerlijk zijn, moeten we erkennen dat de kerk inderdaad veel te werelds is geworden en dat het niet gek is dat we door en door gesecculariseerd zijn geraakt. Ooit is de Reformatie een breuk geweest met een werelds geworden kerk, maar patronen kunnen zich herhalen. Misschien moesten we daarom wel meer in de marge terecht komen, en de zetels van eer prijs geven. Als we dat maar doen in gehoorzaamheid aan Jezus, de Heer, dan is het niet zo erg en misschien wel heel goed. We zijn als kerk betrokken op de wonderlijke wissel die is omgezet door Jezus Christus. Ik weet niet wat dat precies betekent voor de kerk van de toekomst maar het zal, wil het wat worden, meer en meer de kerk van Jezus Christus moeten worden, geënt op zijn vrede die de wereld niet kan geven en gebouwd op zijn offer die we alleen verstaan in de weg van de zelfverloochening en de nederigheid.

8. In de tweede plaats vergt het heel wat oefening om mee te doen met de missie van God. God heeft verstand van mensen. Het gaat er dus om dat verstand te laten doorwerken. Om ons kerk-zijn weer te laten meebewegen op de missie van God. Op de vragen van het hart. Op de schreeuw van het geweten. Op onze onmacht en Gods macht. Op het wonder van het geschenk. Op de kracht van de Geest die Gods masterplan doorzet in ons leven en in deze wereld. Het is een alternatieve missie, die ingaat tegen de dwangneuroses die er in onze wereld zijn. Tegelijk is het wel een bevrijdende missie. We komen in een wereld terecht van het wonder. Wonderen mogen dus ook in de kerk. Wonderen van geloof, hoop en liefde. Maar ook wonderen in de geest. En in het lichaam. In de enkeling en in de gemeenschap.
9. Het gaat daarbij dus wel om meewerken. De hele kerk is meewerken. De kerk is niet een dienstverleningslichaam aan een verder onmondige massa. De kerk is dat deel van de mensheid dat zich wil laten meenemen in de missio Dei. De kerk van de toekomst zal een kerk zijn waarin het zogenaamde eigenaarschap duidelijker uit zal moeten komen. Mijn kerk.nl dus. Dat zit toch vooral in Pasen en Pinksteren. Dat het werk van Jezus voor ons een werk van Jezus met ons wordt. Daarin is God de echte democraat, zie Pinksteren. Voor allen, dus mogen allen meedoen. We zijn bezig, vast wel erg onbeholpen, maar vooral om het eigenaarschap weer terug te geven aan de gemeenschap. Een pionier is iemand die samen opgroeit samen met een gemeenschap.
10. Waarbij ik nog wel even de vrijheid neem om te zeggen dat daar het ambt voor nodig is. De kerk is een soort lekenbeweging en zal dat ook weer meer moeten worden, maar er zullen opgerichte tekenen moeten zijn die blijven verwijzen naar Jezus, de Heer en naar het gezag van de Heer. Democratisering ja, verplattung nee. De kerk is van ons allen maar met zijn allen zijn we van de Heer. Een kerk is binnen de kortste keren toch weer onderdeel van een of andere ideologie of macht, en daarom de apostel en wie het van hem heeft overgenomen en overgedragen gekregen.

Bijlage 8: Rol van Schrift en belijdenis in kerk en wereld (Lezing)

door de scriba, dr. A.J. Plaisier

Schrift en belijden hoort bij kerk en wereld

Even vooraf. Als we het over Schrift en belijdenis hebben is het terecht dat dit gekoppeld is aan *kerk en wereld*. De Bijbel is niet een zalfje voor de ziel, niet een pleister op de wonde, het is een boek dat getuigt van een oordeel dat over *de wereld* gaat, torens storten in, tronen vallen om, machten vergaan. En een nieuwe wereld wordt geboren. Een wereld, gebouwd op de barmhartigheid van God, op het offer van de Zoon, op de nederigheid van een Lam. Daar getuigt de Bijbel van. Daarom is de Bijbel een wereldboek. Het is natuurlijk ook een *kerkboek*. Kerk is ook iets groots. Het is volk van God. Het is nieuwe mensheid. Wat is een groter wonder, een nieuwe wereld of een nieuwe gemeenschap? In ieder geval is het hart van een nieuwe wereld een nieuwe gemeenschap en de Bijbel is het boek dat daarbij past: het getuigt van een nieuwe mensheid en helpt die tevoorschijn roepen. Dat is de Schrift. En belijdenis? Die moet je, wil je ook daar niet iets kleins van maken, in de buurt van deze Schrift houden. Het belijden spreekt de grote woorden van de Schrift na, en zijn dus ook gespannen op de maat van kerk en wereld. Het gaat niet om een formulier maar om een credo, en het geloof

Ik zal me in mijn verhaal vooral richten op de confessie. Ik kan in 20 minuten nu eenmaal niet alles behandelen. Ik vraag naar de rol van de confessie en geef antwoord op de vraag wat doen we als we belijden. Ik vraag naar de rol van de confessie en de kerk. En ten slotte zeg ik iets over de rol van de confessie en de oecumene.

I Wat doen we als we ons geloof belijden?

Een goede vraag, wat doen we eigenlijk als we het geloof belijden? Wat is dat, belijden? Wat voor handeling is dat?

1. Het geloof belijden is *erkenning van wat is*, een erkenning van waarheid, goedheid en schoonheid, van genade en liefde. De kern van het leven is niet dat wij uitvinden maar dat wij zijn uitgevonden. Niet dat wij iets vinden maar dat wij zijn gevonden. Niet dat wij iets scheppen maar zijn geschapen. Niet dat wij een verlossende woord spreken maar dat we zijn verlost. Belijden is ja zeggen tegen wat ons overkomt, gegeven is. Het is het meest positieve woord dat er is omdat het reageert op de positiviteit van God, van de gevende en regerende God. Een woord van erkenning onderscheidt zich van een *programma of actieplan en zelfs geen missionstatement*. Het is zeggen: *mijn Heer en mijn God*. Het is zeggen: *de Heer is waarlijk opgestaan*. Het gaat om ja-zeggen. Wij komen tot onze bestemming in dit ja-woord. Tegelijk is het een zeldzaam woord. Juist daarom spreken we het uit.
2. Het tweede is: belijden is *spreken in ronde woorden*. In de kerk worden deze bijzondere woorden gesproken. God heeft zich ook uitgesproken. In het begin was het Woord. God heeft zich uitgesproken als Vader, Zoon en Geest, in de schepping, in de verlossing, in de voltooiing. God is niet zomaar een 'gebeuren'. Hij spreekt zijn oordelen, Hij noemt het licht dag en de duisternis nacht en maakt scheiding tussen licht en duisternis. Daardoor gebeurt er echt iets.

Nu spreken ook wij ons uit. *De kerk is geen zwijgend mystiek gezelschap*. Geloof is niet een soort elektrisch veld of bewegende vloer. Vroeger werden jullie door de stomme geesten heengedreven, nu zeg je: Jezus is de Heer. Geloof is niet ondergaan in een zwijgende zee, niet oplossen als een druppel in de oceaan, het is: 'Maria' en dan het menselijke 'Rabbouni'. Daardoor gebeurt ook echt iets. Door je uit te spreken gebeurt er iets en blijft het niet in het vage. Belijden is een spreken dat past bij en reageert op Gods spreken. Dit is het hoogste wat een mens vermag.

3. Belijden is min of meer *toverwoorden* spreken. We begrijpen niet helemaal wat we zeggen, maar we spreken toch. We groeien er aan. Het gaat over realiteiten die ons te boven gaan, geen overzichtelijke wijsheden maar woorden die vragen om inwijding. We hangen aan de rekstok en rekken ons op. Het is meer dan dat we onze wereldbeschouwing opdreunen. We oefenen ons in de wondere wereld van God, het zit toch wel wat in de buurt van tongentaal en het is niet verwonderlijk dat belijdenissen weer tot uitleg leiden, dat woord weer woord oproept, omdat het nu eenmaal een oneindige wereld is die we binnentreden.
4. Belijden is ten slotte ons *ergens op vastleggen*. Dit zijn we. We blijven maar niet wat in het vage. Het is een ja-woord dat een openbaar karakter heeft. We kunnen er op worden aangesproken. Eventueel kunnen we er op worden vastgespijkerd. Dit is het wat we geloven en waar we voor staan. We blijven niet schipperen, we zeggen ons laatste woord, en nu kome wat er van kome. We blijven niet alles binnenin houden en we steken het ook niet onder stoelen of banken. De wereld luistert mee, het is een openbare daad, we komen ermee aan het licht. We blijven niet de kaarten op zak houden, we blijven geen zwevende kiezer, we hebben onze keuze gemaakt, dit zijn we.

II Welke rol spelen Schrift en belijdenis in het kerkbegrip.

1. Ook hier concentreer ik me allereerst weer op het belijden. De kerk wordt niet door het belijden gemaakt. De kerk is van Christus, het is zijn lichaam, is bruid. De bruidegom heeft zich voor de bruid gegeven. Een kerk is niet een vereniging met een grondwet. Er is niet een zogenaamd 'gemeen akkoord'. Dat is de valkuil van het protestantisme. De kerk is niet een gemeenschap van ware belijders maar van kinderen Gods die uit de duisternis geroepen zijn tot zijn wonderlijk licht. We hebben gezien wat ervan komt, wanneer de belijdenis als grondslag van de kerk gezien wordt. Het is niet het belijden dat de kerk maakt, want dan vrees ik dat hetzelfde belijden een kerk ook kan slopen en in ieder geval splijten.
2. In de tweede plaats: we treffen de kerk aan die al belijdend is. Wij gaan niet op een goede dag belijden of een belijdenis in elkaar knutselen. De kerk is altijd al een sprekende kerk geweest, die God belijdt als Vader, Zoon en heilige Geest. We worden ingelijfd in die kerk en gaan dan meezeggen. Belijden doen we altijd in gemeenschap met de kerk van alle tijden en plaatsen. Zonder kerk geen belijden en geen belijdenis. Spiritualiteiten belijden niet. De kerk belijdt wel. Het gaat erom met de kerk mee te spreken.
3. De kerk is een belijdende kerk. De kerk is dus geen discussieclub over belangrijke onderwerpen of een religieuze vereniging waarin nuttige religieuze oefeningen worden gehouden. Belijden is zo ongeveer het eerste wat een kerk doet. De kerk is dat deel van de mensheid dat erkent dat de Heer God is en dat Jezus de Heer is. De kerk verliest haar identiteit wanneer ze niet langer een belijdende kerk is. Wanneer ze stommetje speelt. Wanneer ze een soort *anything goes* wordt. Dit belijden is wel iets dat steeds weer moet geschieden, het is niet een statisch ding dat je uit de kast kan halen.
4. In de kerk doet dit belijden er toe. Het is met de Schrift en het ambt de wijze waarop de gemeente bewaard wordt bij Christus, bepaald bij het heil. De Schriften zijn basisboek, bron voor prediking en geloof. Wij geloven in gemeenschap met de profeten en apostelen. Het credo is de *regula fidei*, het is de leeswijzer voor de Schrift en richtsnoer van de verkondiging. Deze *regula fidei* dient de eenheid van de kerk, naar binnen toe en naar buiten toe. De kerk kan niet zonder een credo. Wij mogen niet van de oorsprong afraken, van de 'leer van de apostelen'. De kerk heeft een geschonken identiteit en er moeten obstakels zijn, die voorkomen dat die identiteit wordt verspeeld. Daartoe dient het belijden van de kerk van de eeuwen, een belijden dat er is in gemeenschap met de kerk van alle tijden en plaatsen. Dit credo cirkelt rond de triniteit en de belijdenis van Jezus als

de Zoon van God. Daar ligt nu ook precies de identiteit van de christelijke gemeente besloten.

III de rol van Schrift en belijden in de oecumene

Nu nog iets over de rol van Schrift en belijden in de oecumene.

1. De Schrift is bij uitstek ons oecumenische boek. We delen die met de hele christenheid. We lezen die dus ook met de hele christenheid. Dat geldt ook voor het credo, met name de geloofsbelijdenis van Nicea.
2. In het protestantisme spelen belijdenissen een pregnante rol. Dat is verklaarbaar. Protestantisme mikt op mondigheid, op geloof en geloofskennis. De ambtelijke structuur is eenvoudiger, geconcentreerd in de dominee als v.d.m. en de gelovige in zijn persoonlijke verantwoording van het evangelie komt in beeld. De tong is losgegaan. Belijdenissen als verantwoording: ook wij zijn katholiek. Pastorale toon. Meervoudigheid van het belijden, een overlopende maat.
3. Naar Rome toe: eigen rol en betekenis van het protestantisme. Reden tot scheiding? Credo gedeeld. Ik denk dat hier vooral het ambt scheiding maakt.
4. Binnen-protestants. Ze zijn gebruikt a la het credo, dat heeft tot ongelukken geleid. De Protestantse kerk zou geen leergezag hebben. Welk idee over leergezag zit hier achter.....